

Yusif Əbülfət oğlu Hübətov

UOT 338.43; JEL:Q10

Aqrar sahədə infrastrukturaların yaradılması və inkişaf istiqamətləri

Xülasə

Bu gün respublikamızda aqrar infrastruktur yaradılması, yenidən qurulması məsələsi bu sahənin inkişaf probleminin əsas hissəsinə çevrilmişdir. Aqrar sahədə baş verən bütün yeniliklərə müvafiq olaraq müasir tələblərə uyğun infrastruktur yaradılmalı, o çevik idarəetmə mexanizmləri ilə təmin olunmalı, bu sahənin inkişaf etdirilməsi və infrastrukturaların formalaşması kompleks şəkildə araşdırılmalıdır.

Açar sözlər: aqrar infrastruktur, struktur dəyişiklikləri, çevik idarəetmə, infrastrukturaların vəziyyəti

Giriş

Ölkə başçısının rəhbərliyi altında respublikamızın aqrar sektorda biznesin formalaşdığı müasir dövrdə istehsalın inkişaf etdirilməsi, onun səmərəliliyinin yüksəldilməsi və iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi ilə bağlı kompleks tədbirlər həyata keçirilməkdə davam edir. Keçid iqtisadiyyatını başa vurmuş və yeni inkişaf erasına daxil olan ölkəmiz ötən illərdən başlayaraq iqtisadi islahatların məzmununu daha da dərinləşdirərək yeni müstəviyə keçirmişdir. Bu da öz növbəsində iqtisadiyyatın real sektorunda dinamikliyi yüksəltməklə, neftdən kənar sahələrdən biri hesab edilən kənd təsərrüfatının aparıcı sahəyə çevrilməsi üçün münbit şərait yaratmışdır. Dünyada qloballaşmanın dərinləşməsi bir sıra anlayışların araşdırılmasını və tədqiq edilməsini zəruri etmişdir.

Aqrar sahədə infrastruktur dəyişiklikləri

Bazar təsərrüfatçılıq sistemində həyata keçirilən transformasiya yönümlü dəyişikliklər aqrar sahədə mülkiyyət münasibətlərinin yenidən qurulması ilə səciyyələnir. Aqrar sahədə həyata keçirilən transformasiya yönümlü dəyişikliklər bütövlükdə bu sahədə sistem dəyişikliklərini xarakterizə edir. Aqrar sahədə sistem dəyişiklikləri əvvəlki təsərrüfatçılıq sisteminin fundamental dayaqlarının dağıdılması və yeni bazar təsərrüfatçılıq sistemə keçidin əsasını qoymuşdur. Həyata keçirilən transformasiya yönümlü dəyişikliklər nəticəsində iqtisadiyyatın əhəmiyyətli sahəsi olan kənd təsərrüfatında bazar münasibətlərinin fundamental dayaqları yaradılmış, xüsusi mülkiyyət, azad rəqabət və sahibkarlıq fəaliyyəti hakim mövqə tutmuşdur. Transformasiya yönümlü dəyişikliklərin hazırkı mərhələsində aqrar sahədə struktur dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi özünü obyektiv şəkildə büruzə verir. Aqrar bölmədə struktur siyasəti iqtisadiyyatın bu sahəsində iqtisadi artımı təmin etmək baxımından iqtisadi, texniki və sosial ünsürlərin uyğunluğunun və əlverişliliyinin təmin edilməsi ilə əlaqədar həyata keçirilən tədbirlər sistemidir. Aqrar bölmədə müvəffəqiyyətlə həyata keçirilən struktur siyasəti öz əksini bu sahədə çalışanların əmək şəraitinin yaxşılaşdırılmasında, əməyin nəticələrinin artmasında, əhəlinin ayrı-ayrı təbəqələrinin həyat şəraitinin yüksəlməsində, dayanıqlı və rəqabət qabiliyyətli istehsal strukturlarının formalaşmasında, sənayenin kənd təsərrüfatı xammalına tələbatının daha dolğun ödənilməsində, istehlak bazarının sabitləşdirilməsində və kəndin sosial problemlərinin həllində tapır.

Artıq indiki halda müasir iqtisadi problemlərin mahiyyətini, təzahür formalarını, zəruri qanunlarını, onların fəaliyyət mexanizmini, idarəetmə metodlarını özündə birləşdirmə ifadə edən

milli və beynəlxalq mənafeləri əlaqələndirən, elmə əsaslanan təfəkkürlər, nəzəriyyələrin hazırlanması lazımdır. Bu formalaşma üçün dünyada gedən iqtisadi inkişaf prosesi, artıq obyektiv zəmin yaratmışdır. Bu baxımdan istər qloballaşma və integrasiya proseslərində səmərəli iştirak etmək, istərsə bu proseslərin təsiri ilə formalaşan çətin rəqabət mübarizəsində davam gətirmək, istərsə də qlobal iqtisadi məkanda milli və dövlətçilik maraqlarını təmin etmək modern milli iqtisadiyyatın formalaşmasını tələb edir. Bütün bunlar, həm də “Azərbaycan 2020-ci il Gələcəyə Baxış İnkişaf Konsepsiyası”-ndan irəli gəlir. Konsepsiyada qeyd edildiyi kimi, dövrün tələbi olan rəqabət qabiliyyətli iqtisadiyyatın formalaşmasının əsasını təşkil edən modernləşmə, həm də beynəlxalq aləmdə xüsusi aktualıq kəsb edən davamlı inkişafın əsas hərəkət vericisidir. Konsepsiyanın həyata keçirilməsində iqtisadiyyat sahələrinin prioritet istiqamətlərinə xüsusi üstünlük verilməlidir. Vacibdir ki, struktur dəyişiklikləri bütün sahələrin daxilində həyata keçirilsin. (1, s. 82)

Aqrar sektor digər sahələrə nisbətən çox sahəlidir və əsasən kənd təsərrüfatı ilə sənayenin bir-birilə qarşılıqlı əlaqə və təsirdə olan yarım sahələrinin, onlara xidmət edən infrastrukturların fəaliyyətini özündə cəmləşdirir (2, s. 235). İnfrastrukturlar çeşid etibarı ilə istehsal və həm də qeyri-istehsal sahələrində fəaliyyət göstərir. İstər istehsal və istərsə də qeyri-istehsal sahələrində infrastrukturların effektivliyinin təmin olunması əsas şərtidir. İqtisadiyyata dövlət müdaxiləsinin kəskin şəkildə məhdudlaşdırılması, xüsusilə keçid dövründə kəskin sosial problemlərin yaranmasına əlverişli şərait yaratmışdır. Bu baxımdan inkişaf etmiş ölkələrin mövcud təcrübəsi belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, keçid dövründə struktur islahatlarının aparılması fəal dövlət tənzimlənməsi ilə müşayiət olunmalı və bu proses ölkənin strateji maraqlarının qorunmasına xidmət etməlidir (4, s.140).

Respublikamızda aqrar infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və hətta yenidən qurulması məsələsi, bu sahənin inkişafı probleminin əsas hissəsinə çevrilmişdir. Kənd təsərrüfatının istehsal infrastrukturunda iqtisadi itkilərin səviyyəsi həmin itkilərin aradan qaldırılması üçün istehsalın genişləndirilməsinə sərf olunan xərclərlə eynidir. Bəzən də vəsaitin müəyyən hissəsi itirilmiş məhsulun yerinin doldurulmasına yönəldilir. Respublikada aqrar sahədə infrastruktur sahələrinin inkişafında əsasən aşağıdakı xüsusiyyətlər nəzərə alınmalıdır:

- Regional xüsusiyyətlər;
- Sosial-iqtisadi xüsusiyyətlər;
- Təbii-iqlim şəraiti;
- Tarixi, milli demoqrafik xüsusiyyətlər.

Tədqiqatlar göstərir ki, aqrar sahədə infrastrukturun formalaşmasında və inkişafında kənd təsərrüfatında müxtəlif təyinatlı, ölçülü və mülkiyyət formalı təsərrüfatların yaradılmasının və fəaliyyətinin düzgün qiymətləndirilməsi zəruridir. Və belə yanaşma nəticəsində bu subyektlər arasında rəqabətin güclənməsinə, daha təkmil, çevik mexanizmə malik sahibkarlığın formalaşmasına və inkişafına şərait yaranar. İnfrastrukturların vəziyyəti iqtisadi artımın sürətinə, iqtisadiyyatın tarazlı inkişafına, istehsal prosesinin səmərəliliyinə, regionların kompleks inkişafına və ərazi-istehsal komplekslərin formalaşmasına, müasir integrasiya proseslərinə və sair problemlə məsələlərin həllinə bilavasitə təsir göstərir. İnfrastruktur sisteminin zəif olması, iqtisadi inkişaf tempinin azalmasına gətirib çıxarır. Odur ki, infrastrukturların inkişafı əsas istehsal vasitələrinin inkişafına paralel olaraq irəliləməli, bəzən isə onu qabaqlamalıdır. Aqrar sahəyə investisiya qoyuluşları zamanı bu amillərin nəzərə alınması vacib və məqsəduyğundur.

İstehsal infrastrukturalarının tədqiqi və təhlil olunması əsas məsələlərdən biri olmaqla, iqtisadi səmərəliliyin düzgün müəyyən edilməsinə xidmət göstərir. İnfrastruktur sahələrinin inkişaf etdirilməsi iqtisadi müstəqilliyin gücləndiyi müasir şəraitdə istehsal prosesinin intensivləşdirilməsinin və səmərəliliyinin yüksəldilməsinin əsas şərtlərindən birinə çevrilir.

Respublikada infrastruktur sahələrinin regional xüsusiyyətlər, sosial-iqtisadi, təbii-iqlim, tarixi, milli demoqrafik xüsusiyyətlər kimi amillər kompleksi nəzərə alınmaqla inkişafı da öz əhəmiyyətliyi ilə çıxış edir.

Aqrar sahənin strukturların xarakteristikası və təkmilləşdirilməsi

Müasir dövrdə aqrar sahədə müxtəlif infrastruktur texniki, iqtisadi və sosial ünsürlərlə xarakterizə olunur. Struktur siyasəti onu əmələ gətirən ünsürlərin hər birinə ayrı-ayrılıqda və onların bir-biri ilə qarşılıqlı sürətdə əlaqələndirilməsinə xüsusi diqqət yetirildikdə müvəffəqiyyətlə həyata keçirilə bilər. V.S.Salahovun fikrincə, islahatın ilkin mərhələsində iqtisadiyyatın bütün sahələrində dövlət mülkiyyətinin özəlləşdirilməsi dövlətin iqtisadiyyatın idarə edilməsindəki hakim rolunun liberallaşması ilə müşayiət olunmuşdur. Siyasi və iqtisadi mühitdə hakim mövqe tutan bazarın özünü tənzimləmə funksiyalarının ifratcasına fəallaşdırılması keçid dövrünü yaşayan ölkələrin dünya təsərrüfat sisteminə inteqrasiya edilməsi zəminində baş vermişdir (5, s. 56-57).

Aqrar islahatların növbəti mərhələsində ölkəmizin milli ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi, kənd təsərrüfatının davamlı inkişafına nail olunması baxımından həllini gözləyən bir sıra problemlər mövcuddur. Bu problemlər içərisində aqrar sahədə struktur dəyişikliklərinin iqtisadi problemlərinin həll edilməsi və davamlı inkişafın təmin edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Aqrar islahatların bu mərhələsində, xüsusilə struktur dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi ilə bağlı qarşıya çıxan problemlərin təxirə salınmadan həlli ölkənin milli ərzaq təhlükəsizliyinin qorunmasında başlıca vasitə hesab edilir. Ümumiyyətlə, nəzərə almaq lazımdır ki, kənd təsərrüfatında struktur dəyişiklikləri məqsəd deyil, ölkənin milli ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsində, kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalının artırılmasında və məhsul istehsalçıların gəlirlərinin yüksəldilməsində başlıca vasitə hesab edilir. Bu baxımdan aqrar sahədə struktur dəyişikliklərinin müvəffəqiyyətlə reallaşdırılması üçün mövcud problemlərin həllinin elmi təminatının işlənilib hazırlanması müasir şəraitdə öz aktuallığı ilə səciyyələnir.

Respublikada aqrar sahədə islahatların uğurla həyata keçirilməsi, əhəmiyyətli dərəcədə onun gedişində yaranan müəyyən maddi-texniki bazaya malik olan infrastruktur təsərrüfatların real iqtisadi subyektlərə çevrilməsi ilə xarakterizə olunur. Eyni zamanda, müasir iqtisadi münasibətlərin və istehsalın təşkili formalarının yeniləşdirilməsi, burada istehsal yönümlü bazar infrastrukturunun formalaşdırılmasını, təşəbbüskarlıq və azad sahibkarlıq sisteminin təşəkkülü və inkişafı tələblərinə cavab verə bilən maliyyə, kredit və qiymət siyasətinin həyata keçirilməsini tələb edir.

Aqrar islahatların yeni keyfiyyət dəyişikliklərini hədəfləyən müasir mərhələsində infrastruktur sisteminə xüsusi önəm verilir. Bu yanaşmanı özündə ehtiva edən “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyası Azərbaycanın qarşısına daha yüksək inkişaf məqsədlərinin qoyulması və bu məqsədlərdən irəli gələn vəzifələrin müəyyənəşdirilməsi ilə bağlı Prezident İlham Əliyevin siyasi iradəsinin ifadəsidir. Ölkənin yeni inkişaf hədəflərinin reallaşdırılması məqsədilə kompleks islahatların aparılmasını nəzərdə tutan konsepsiyada kənd təsərrüfatının gələcək inkişaf istiqamətləri də əhatəli şəkildə öz əksini tapmışdır. Kənd təsərrüfatının inkişafı ilə bağlı müəyyən olunmuş konseptual istiqamətlərin reallaşdırılması məqsədilə artıq ölkə başçısı tərəfindən “Kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsulları bazarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında” 16 yanvar 2014-cü il tarixli sərəncam və “Aqrar sahədə idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və institusional islahatların sürətləndirilməsi ilə bağlı tədbirlər haqqında” 16 aprel 2014-cü il tarixli fərman imzalanmışdır. Mühüm əhəmiyyətli bu qərarlarla aqrar sektorun inkişafının prioritet hədəflərinin yeni çağırışlar fonunda müəyyən edilməsi, aqrar sektorda institusional strukturun və idarəetmənin təkmilləşdirilməsi və innovativ dəyişikliklərə təkan verəcək digər tədbirlərin

həyata keçirilməsinə göstəriş verilməsi bu sahədə inkişafın keyfiyyətə yeni mərhələsinə keçid üçün əsas yaratmışdır. Aqrar islahatların müasir mərhələsi ilə bağlı ölkə rəhbəri tərəfindən qəbul edilmiş siyasi qərarlara əsasən, bu islahatların kənd təsərrüfatı sahəsinin rəqabətqabiliyyətiyyətinin yüksəldilməsini hədəfləyən aşağıdakı strateji prioritetlər üzrə aparılması nəzərdə tutulur:

- Kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalçıların müvafiq istehsal vasitələri və xidmətlərlə təchizatının daha da gücləndirilməsi;
- Kənd təsərrüfatı sahəsi üzrə bazar institutlarının və bazar infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi hesabına istehsalçıların bazara çıxış imkanlarının daha da yaxşılaşdırılması;
- Kənd təsərrüfatı istehsalı üzrə müasir dövrün tələblərinə uyğun struktur dəyişikliklərinin aparılması;
- Kənd təsərrüfatının dövlət tənzimlənməsi üzrə institusional potensialın gücləndirilməsi və idarəetmənin təkmilləşdirilməsi.

Nəticə

Aqrar sahədə baş verən bütün yeniliklərə müvafiq, müasir tələblərə uyğun infrastruktur sistemi yardımçı, çevik idarəetmə mexanizmləri ilə təmin olunmalıdır. Qeyd olunanları nəzərə almaqla belə fikiri irəli sürmək mümkündür: respublikada aqrar sektorun inkişafı və bu sahədə müasir infrastrukturun təşkili kompleks şəkildə aparılmalıdır. Çünki, bazar iqtisadiyyatı şəraitində inkişaf edən iqtisadiyyatda hər bir sahənin dünyadan təcrid olunmuş şəkildə təşkili və təhlili mümkün deyildir.

Ədəbiyyat

- 1.İ.Aliyev, Y.Məmmədov. “Azərbaycan 2020: Gələcəyə Baxış” İnkişaf Konsepsiyaasının nəzəri-metodoloji əsasları. Bakı, 2012.
- 2.Y.Ə.Hümбатov. Azərbaycanda arıçılıq təsərrüfatlarının təşkili, idarəetmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi. Bakı, 2015.
- 3.İ.H.Aliyev, Ş.Y.Hüseynov, A.M.Əsədov. Milli iqtisadiyyat: modernləşmə və davamlı inkişaf. Bakı, 2012.
- 4.Региональные проблемы переходной экономики: вопросы теории и практики. М. 2002.
- 5.S.V.Salahov. Aqrar sahənin dövlət tərəfindən tənzimlənməsi problemləri. Bakı, “Nurlan” Poliqrafiya Mərkəzi, 2004.

Юсиф Абулфат оглу Гумбатов

Создание и развития инфраструктуры аграрной отрасли

Резюме

В настоящее время в республике создание и воссоздание аграрной инфраструктуры является основной проблемой развития данной отрасли. Соответственно всем новшествам происходящим в аграрной отрасли надо создать такую инфраструктуру, которая соответствовало по современным требованиям, отличался оперативным управленческим механизмом и помогло комплексному развитию данной отрасли.

Ключевые слова: *аграрная инфраструктура, структурные изменения, оперативное управление, состояния инфраструктуры*

Yusif Abulfat Humbatov

Creation and development directions of infrastructures in agrar industry

Summary

Creation and rebuilding of agrar infrastructure became the main problem in the development of this field in our republic. There must be created infrastructure which corresponds all the innovations, supported by the mobile management mechanism. The development of this field and organization of infrastructure must be researched in complex form.

Key words: *agrar infrastructure, structural chanfes, mobile management, infrastructure condiction.*

Elmi redaktor: *i.f.d., dos. Y.Məmmədov*

Daxil olub: *22.05. 2017.*

Çapa qəbul olunub: *26.05.2017.*